

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARI BEKLEYEN RİSK VE TEHLİKELER: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ*

Yrd.Doç.Dr. Rifat BİLGİN
Dicle Üniversitesi
İİBF Sosyal Hizmetler Bölümü
rifatbilgin@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocukların, sokağı çalışma mekânı olarak kullanmalarından dolayı maruz kaldıkları risk ve tehlikeleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Son yıllarda bölge genelinde ve özellikle Diyarbakır'da terör ve güvenlik olayları sonucu meydana gelen zorunlu göçün ortaya çıkardığı yoksulluk, aile parçalanması, işsizlik gibi değişkenler çocukların sokakta çalışmalarında temel faktörler olmuştur. Bu çalışmada, çocukların sokakta çalışmaları sonucunda maruz kaldıkları fiziksel, duygusal, cinsel şiddet, madde kullanma alışkanlığı, suça itilme, suçluluk durumu ve trafik kazaları gibi konular üzerinde odaklanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında yapılan anketin evrenini Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu sebeple çalışmada Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan ve yaşları 6-18 arasında değişen, 347 erkek, 53 kız olmak üzere toplam 400 çocuktan alınan veriler kullanılmıştır. Çocukların çoğunun sokakta çalışmaya başladıktan sonra şiddetin birçok türüne maruz kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bazı çocukların çalışmaya başladıktan sonra çeşitli suçları işlediği ve bağımlılık yapıcı maddeler kullanmaya başladığı görülmüştür.

Anahtar Kavramlar: Sokakta çalışan çocuklar, risk altındaki çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar.

THE RISKS AND THE DANGERS WHICH ARE WAITING THE CHILDREN WHO WORK ON THE STREETS: THE EXAMPLE OF DİYARBAKIR

ABSTRACT

This paper study the risk and the dangers children face when using the streets as working area. Data collection of this study is collected in the district of Diyarbakır city centre. The basic factors of working in the streets for these children may be forced migration as a result of terror and insecurity. Some outcomes of this forced migration resulted in poverty, dispersed families, unemployment etc. which in its case conduct children to work in the streets. This paper also focuses on subjects like physical, sensational and sexual violence, drug addictions, youth criminality and car accidents that the children are encountered when they work in the streets.

Data was collected from children working in Diyarbakır city centre of which 347 were male and 53 female, totally 400 children ranging from 6 to 18 year old participated. The study resulted in majority of the children were exposed to many kinds of violence after they started working in the streets. It showed also that some children committed various crimes and begin to use drugs.

Key Words: Children working on the street, children at risk, children living on the street

* Bu çalışma, "Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği" başlıklı doktora tez çalışmasına dayanmaktadır. Aynı zamanda bu makale, 7-9 Kasım 2008 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen 7. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu'nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş biçimidir.

1. GİRİŞ

Sokakta çalışma, çocuklar için çok sayıda risk ve tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, küçük yaşta, tehlikeli işlerde çalışma, çocuk haklarını ihlal eden ve yasaklanması gereken istihdam biçimleri “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri (worst forms of child labour)”¹ kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüzde dünya genelinde 5–14 yaş grubunda 67 milyon çocuğun tehlikeli olmayan işlerde (ailenin tarım ve ev işleri veya ticari işlerde ebeveyne yardım etme) ve 180 milyondan fazla çocuğun da tehlikeli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir (O’Donnel, 2004:142).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki (Convention on the Rights of the Child) “çocuğun yüksek yararı”(the best interest of the child)² ilkesi, çocuğun korunmasını kabul eden temel ilkelerden biri olarak kabul etmektedir. Bu ilkenin yer aldığı sözleşmenin 3. maddesinde; yasama, yürütme ve yargı organları, tüm kamu ve özel kuruluşlar, ebeveynlerle ilgili konularda çocuğun güvenliği ve korunmasına öncelik tanımaktadır (Akyüz, 2000:79). Bu nedenle her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimi için uygun şartlarda yaşama hakkına sahip olması gerekir.

Aynı şekilde çocukların küçük yaşlarda tehlikeli işlerde çalışmaya başlaması, çocuğun gelişimine zarar verme riskini arttırmaktadır. Yapılan işin niteliği, çalışma saatleri ve koşulları çocuklar için risk ve tehlike oranını artırabilmektedir (O’Donnel; 2004:144). Böylece çocukların erken yaşta çalışma yaşamında yer alması, onların eğitim imkânlarından yeterince yararlanmasını da engellemektedir. Bu durum, küçük yaşta çalışma yaşamında yer alan çocuğun, yetişkinlik döneminde insanca bir yaşam için gereken çalışma ücretinden ve koşullarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu çocuklar büyüdüklerinde yaşam koşulları değişmediğinden yoksulluk kendileri için bir kısırdöngü halini almaktadır.

Anna Freud’un da belirttiği gibi çocuk için çalışma da dâhil diğer bütün konularda “en az zararlı olan çözüm” çocuğun yüksek yararını ifade etmektedir (Akyüz, 2000:81-82). Böylece “çocuğun yüksek yararı” konusunun çocuğun korunmasını ve

¹ Günümüzde dünyada çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri “kölelik, cinsel sömürü, yasadışı etkinlikler ve tehlikeli işler” kapsamında değerlendirilen faaliyetleri içermektedir. Çocuğun sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimi açısından zararlı olan işler kapsamında sokakta çalışan/çalıştırılan veya sokakta yaşayan çocuklar da bu kategori içerisinde yer almaktadır (Güder, 2002:188). İlgili kamu kurumları ile sosyal taraflar ve gönüllü kuruluşların temsilcilerinin katıldığı, Türkiye’nin seçilmiş yedi ilinde yapılan Bölge Toplantıları, ulusal düzeyde yapılan üç toplantıda ortaya çıkan görüşler ve Türkiye’de bu güne kadar yürütülen projeler ve yapılan araştırmaların sonuçları, 182 sayılı ILO Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri “sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma” olarak belirlenmiştir (ÇSGB: Çalışan Çocuklar Bölümü, 2004:20).

²Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesinde çocuğun yüksek yararı kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Çocukla ilgili bütün girişimlerde, çocuğun yüksek yararı tam olarak gözetilecektir. Ana babalar ya da sorumluluk taşıyan diğer kişiler bu sorumluluğu yerine getiremedikleri takdirde, Devlet çocuğa yeterli desteği gösterecektir.” Çocuğun yüksek yararı denildiğinde çocukların biyolojik, ruhsal, ahlaki ve sosyal gereksinimlerinin tümünün karşılanması anlaşılmaktadır. Çocuğun yüksek yararını tehdit eden olumsuzlukların başında eğitimsizlik, yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmama, olumsuz çevre koşullarında yaşama, sokakta yaşama, sokakta çalışma, çocuk işçiliği, suçla itilme, şiddet ve çocuklara yönelik ihmal, istismar olarak sayılabilir.

güvenliğini de kapsadığını söyleyebiliriz. Burada önemli olan çocuk için “en az zararlı olan” çözümü seçmektir.

Sokak çocukları ile sokakta çalışıp da gece ailesinin yanına dönen çocukları ayırmaya yönelik tanımlamalar 1980’li yılların başlarında hazırlanan programlarda ortaya konulmuştur. Bu programlarda “sokak çocukları”; gerçek evleri ailelerinin yanı olmaktan çok boş araziler ve konutlar olan, sorumlu bir yetişkinin koruma, denetleme ve yönlendirmesinden uzak olan çocuklar olarak tanımlanmıştır. 1980’li yılların sonlarında UNICEF Güney Amerika deneyimlerinden edindiği düşüncelerle, “sokaktaki çocuklar(the children on street)” ve “sokağın çocukları(children of the street)” gibi bir ayırımı gitmiştir. “Sokaktaki çocuklar” veya “sokakta çalışan çocuklar” deyiimi; ailesinden giderek daha az destek alan, ailesinin geçim sorumluluğunu sokaklarda ve pazarlarda çalışarak paylaşan çocukları kapsar. Bu çocuklar için aile ortamı; oyun, kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekânı olma özelliğini kaybetmiştir. Bu çocuklar için, sokaklar günlük faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlara dönüşmüş olmakla birlikte, çocukların çoğu akşamları evlerine dönmektedir. Aileleri ile olan ilişkileri zayıflasa da çocukların ev veya aileye olan bağlılıkları devam etmektedir. “Sokağın çocukları” ise, günlük geçim mücadelesinde ailelerinden hiçbir destek almayan, yalnız başlarına yaşayan, küçük bir grubu tanımlamaktadır. Bu çocuklar genellikle “terkedilmişler” olarak adlandırılmaktadır. Bu çocuklar güvensizlik duygusu, istenmeme, şiddete maruz kalma gibi nedenlerle ailelerini terk etmiş, evle olan bağları kopmuş ve bu sebeplerle aileden uzaklaşmış bir gruptur. UNICEF yapılmış bazı araştırma sonuçlarından hareketle; “aileleriyle bağı kalmamış veya terkedilmiş çocuklar” ile “sokakta yaşamayı seçen” ve “nadiren ailesiyle ilişkisi olan çocuklar” arasında da bir ayırım yapmıştır (Ennew, 2003:15–16, Phillips, 1994:6-7). Atauz ise “sokak çocuğu”nu; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mekân edinmiş, sorumlu yetişkin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan, henüz yetişkinliğe ulaşmamış herhangi bir kız ve erkek çocuk olarak tanımlamaktadır (Atauz, 1998:71). UNICEF sokakta herhangi bir sebeple bulunan çocukları, “sokaktaki”, “sokağın”, “sokak” çocukları olarak kavramlaştırmaktadır. Ancak bu kavramsallaştırma kapsamındaki çocuk ve çocuk gruplarının benzer ve farklı nitelikleri tam olarak net değildir. UNICEF’in bu kategorileştirmesi tüm ailenin sokakta yaşadığı veya hafta içi günlerde çalışan ve hafta sonu ailelerinin yanına dönen ya da sıcak yaz günlerinde sokakta yaşayan ve çoğunlukla sokaklarda bulunan çocuk fahişeler, hizmetçilikten kaçan çocuklar için yanıtıcı olabilmektedir (Ennew, 2003: 16).

UNICEF’in açıklamalarına göre, çocuklar için güvenli bir aile ortamı ancak evde sağlanabilir. Ev; oyun, kültürel faaliyet ve aile yaşamı için merkez konumundadır. Bu varsayım dünyaya kapalı, sokağı dışlayan Batı Avrupa ve Amerikan ailesinin yaşam tarzını anlatmaktadır. Bu modele göre oyunların, kültürel faaliyetlerin ve aile yaşamının dışarıda, sokaklarda gerçekleştiği kentlerin gecekondu mahalleri deneyimlerine yer yoktur. Hâlbuki insanlık tarihinin pek çok döneminde aile ilişkileri ve sosyalleşme evlerin yaygın olarak dışında, kentsel bölgeler ve sokaklarda gerçekleşmekteydi. Bu durum, hala pek çok yoksul ülke için geçerlidir. Kendi toplulukları içerisinde, sokakta oyun oynayan çocuklar sokak çocuğu değildir (Ennew, 2003:18). Ancak günümüzde çocuk istismarının küreselleşmesi sonucunda, sokaklar çocuklar için daha riskli hale gelmiştir. Son dönemlerde Türkiye’de de sokaklar, çocukların oyun ve sosyalleşme alanı olmaktan çıkmış ve giderek tehlikeli alanlar haline gelmiştir. Yaşanan çocuk

kaçırma olayları, çocuk tacizleri ve tecavüzleri ailelerin çocuklarını sokaktan uzak tutma eğilimlerini pekiştirmiştir. Sokakta çalışan çocuklar ile sokağı geçici bir oyun alanı olarak kullanan çocuğun maruz kalacağı tehlikeler de her geçen gün farklılaşmaktadır. Sokakta çalışan çocuk, çalışma mekânından dolayı muhatap olduğu bireylerin sayısı ve farklı nitelikleri nedeniyle de çeşitli tehlikelere maruz kalabilmektedir.

Her ne kadar UNICEF'in genel bir kavram olarak kullandığı "sokak çocukları" terimi, sokaktaki tüm çocuk gruplarına hizmetlerin eşit ve etkin dağıtılması amacıyla yapıldığı ileri sürülmüş olsa da doğru bir kavramlaştırma olduğu hususunda kuşkular bulunmaktadır. Çünkü her ülkede sokağın içerdiği anlam, sokaklarda bulunan çocuk gruplarının nitelikleri, sokakta bulunma nedenleri faaliyet alanları açısından farklılaşabilmektedir. Diğer bir deyişle "sokak çocukları" kavramlaştırması altında nitelendirilen çocuk grupları homojen bir nitelik taşımaktan uzaktır. Bu sebeple, her çocuk grubunun ayrı ayrı nitelikleri göz önüne alınarak tanımlanması gerekmektedir. Sokakta çalışan çocuklar ile sokakta yaşayan çocukların birbirlerinden çok farklı niteliklerinin varlığına karşın, sokak çocukları üst kimliği altında toplanmaları, bu farklı dezavantajlı çocuk gruplarına yönelik olarak verilecek hizmetlerde engeller de oluşturmaktadır.

Kendilerine özgü sorunları olan "sokak çocukları", "çalışan çocuklar"ın bir alt kümesidir. Dilencilik ve hırsızlık yapmak bile sokak çocukları açısından çalışma anlamına gelmektedir. Çünkü bu tarz yaşamlarını idame ettirmenin yollarından biridir (Ennew, 2003:25-26). Böylece Ennew, sokakla ilişkisi olan çocukları sokağı kullanma biçimlerine, sürelerine ve aileleriyle ilişkilerine bakmadan "sokak çocuğu" ve "çalışan çocuk" olarak kabul etmektedir.

Kenya'da sokak çocukları üzerine yapılan bir çalışmada, çocuklar sokakta çok sayıda problemle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar sokakta çalıştıkları ve yaşadıkları sürece polis tacizi, yiyecek azlığı, geri dövdüştürülebilir kâğıt azlığı veya bu kâğıtların fiyatlarının düşüklüğü, kendi aralarındaki hırsızlık, uyuyacakları yerlerin azlığı ve halkın olumsuz bakış açısı gibi zorlukları deneyimlediklerini belirtmişlerdir (Kilbride, Suda, Njeru, 2000:75). Söz konusu bu çalışmada çocukların sokakta çalışma ve sokakta yaşamalarında kitlesel kente göç, kuraklık, açlık, savaşlar gibi faktörlerin etkili olduğu da belirtilmiştir (Kilbride, Suda, Njeru, 2000:6-8). Diyarbakır'da, sokakta çalışan çocuklar sorunu ile zorunlu iç göç arasında bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların doğum yerleri ve ailelerinin göç etme sürelerine bakıldığında, sokakta çalışan çocukların çoğunun ailelerinin birinci kuşak göçmen oldukları tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların ailelerinin göç etme durumlarına bakıldığında ise sokakta çalışan çocukların ailelerinin % 81,8'inin herhangi bir nedenle buldukları yerleşim yerlerinden -ki bu yerleşim yerleri çoğunlukla kırsal yerleşim alanlarıdır- göç etmişlerdir (bkz. Bilgin, 2008).

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışma 2004 yılı haziran, temmuz ve ağustos aylarında Diyarbakır'da gerçekleştirilen bir anket çalışmasına dayanmaktadır. Bu çalışmanın evrenini Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu sebeple çalışmada Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan ve yaşları 6-18 arasında değişen, 347

erkek, 53 kız olmak üzere toplam 400 çocukta alınan veriler kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında, 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi'ne devam eden 161 çocuk, sokakta kurumsal destekten yoksun olarak çalışan 199 çocuk ve araştırma için izin alınan sürede sokakta çalışan ve suç isnadı ile Çocuk Şube Müdürlüğü'ne getirilen 40 çocuk olmak üzere toplam 400 sokakta çalışan çocukla görüşme ve anket çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; sokakta çalışan çocukların sokakta karşılaşılabilecekleri risk alanlarını ve unsurlarını saptayabilmektir. Bu bağlamda, çocukların bağımlılık yapıcı maddeler kullanma, şiddete ve trafik kazalarına maruz kalma, suça sürüklenme ve sağlıklı gelişim olanaklarından yoksun büyüme durumları analiz edilecektir.

“Sokakta çalışan veya sokakta çalıştırılan çocuklar” kavramı, sokağı çalışma mekânı olarak kullanan, ailesiyle bağlarını sürdüren ve geceleri ailesiyle yaşayan çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu çocuklar, genellikle aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla, sokaklarda “ayakkabı boyama”, “araba camı silme”, “simit, kâğıt mendil, çiklet, tatlı, çekirdek, çiçek eskimo(buzlu ve şekerli su), küçük süs eşyası ve su satma”, “pazaryerlerinde el arabası ile yük taşıma” ve “yeniden dönüştürülebilen atıkları toplama” gibi işleri yapan çocukları kapsamaktadır. Sokakta çalışan çocuklar zaman zaman yaptıkları işi bir tür dilencilik andıran pozisyonlarda da yapmaktadırlar. Bu dilenme durumu ağlama, acındırma, yalvarma veya yol kavşaklarında araba camlarını sürücünün isteği olmadan yıkama şeklinde gerçekleşmektedir. Sokakta çalışan veya sokakta çalıştırılan çocuklar; sokakta yaşama, suça sürüklenme, suç işleme ve madde kullanma davranışı edinme gibi risklerle karşılaşmaktadırlar.

3. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARI BEKLEYEN RİSK VE TEHLİKELER: ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları çeşitli şiddet, ihmal ve istismar edilme durumları “başkalarına şiddet uygulama, evden-okuldan kaçma, okulda başarısızlık, madde kullanma, madde bağımlısı olma, sokaktaki suçlu gruplarına katılma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama” gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan dolayı, sokakta, evde ve okulda şiddete maruz kalarak, küçük yaşlarda şiddeti öğrenmektedir. Böylece çocukların bir kısmı yaşadıkları şiddetin etkisiyle şiddetin çocukları olmaktadır.

Çocuklar, aile içerisinde sevildiklerinde, anne ve babalarını güvenilir bulduklarında, anne ve babanın onların ihtiyaçlarını karşılamada duyarlı olduklarını gördüklerinde kendilerini rahat hissetmektedirler (Giddens, 2000:162). Sokakta çalışan çocukların ailelerinin yaşadığı yoksulluk, zorunlu göç, terör ve güvenlik olayları nedeniyle yaşanan travmalar, çocuklar açısından birçok dezavantajlı durumu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bölgede var olan çocuklara ilişkin bazı olumsuz geleneksel değerler(çocukların erken yaşta çalıştırılması, tüm aile bireylerinin ailenin geçiminden sorumlu olduğu inancı, eğitimin insan yaşamındaki öneminin yeterince fark edilmemesi, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi gibi), aile içerisinde yaşanan çatışmalar ve ailenin dağılması gibi nedenler çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında duyarsızlığın oluşmasına neden olmaktadır. Bu duyarsızlık algısı çocukları tehlike ve risklere açık hale getirmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde araştırma örneklemini oluşturan sokakta çalışan çocuklarla yapılan anketler ve görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular

yorumlanacaktır. Araştırma kapsamında sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları şiddet türleri, madde kullanma durumları, suç işleme ve suç eğilimleri gibi konulara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

3.1. Sokakta Çalışan Çocukların Fiziksel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalma Durumları

Günümüzde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çocuklar küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadırlar. Çocuğun çalışmaya başlama yaşı düştükçe çocukların bundan etkilenme düzeylerinin de artacağı bir gerçektir. Bu sebeple Türkiye dâhil pek çok ülkede çocuğun iş hayatına başlama yaşına ilişkin hukuki ve yasal düzenlemeler yapılmıştır (Duyar vd. 2003:92–93).

Tablo 1: Sokakta Çalışan Çocukların Cinsiyetlerinin Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Cinsiyet	Yaş Grupları				Toplam	
	6 yaş	7-10 yaş	11-14 yaş	15-18 yaş		
Erkek	SS	1	11	236	99	347
	%	.3%	3.2%	68.0%	28.5%	100.0%
	%	100.0%	61.1%	83.7%	100.0%	86.8%
	%	.3%	2.8%	59.0%	24.8%	86.8%
Kız	SS		7	46		53
	%		13.2%	86.8%		100.0%
	%		38.9%	16.3%		13.3%
	%		1.8%	11.5%		13.3%
Toplam	SS	1	18	282	99	400
	%	.3%	4.5%	70.5%	24.8%	100.0%
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	%	.3%	4.5%	70.5%	24.8%	100.0%

Tablo 1’de sokakta çalışan çocukların yaş grubuna göre dağılımlarına bakıldığında, çocukların daha çok 11–14 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. 6 yaş dilimi aralığında ise oranın en düşük olduğu belirlenmiştir. Burada 6 yaş diliminin seçilmesinin sebebi, 6 yaşın altındaki çocukların çalışmaya başlamak için çok küçük olması ve bu yaşın örgün eğitim kurumlarına devam etme yaşı olmamasından hareketle alınmıştır. Fakat 5 yaşlarındaki 4-5 çocuğun kendilerinden yaşça büyük abla ve ağabeyleriyle beraber çalıştıkları araştırma alanında gözlenmiştir.

Çocukların yaş dilimleri aralığına bakıldığında 11–14 yaş grubunun en yüksek değeri oluşturduğu (% 70.5) ve bu grubu oransal olarak 15–18 yaş dilimi aralığının (%)

24.8) izlediği görülmektedir. 7–10 yaş grubunun (% 4.5) seçilen örneklem içerisinde fazlaca bir oranı kapsamadığı görülmektedir. Tüm bu oransal veriler, bu çocukların çoğunluğunun ilköğretim birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıflarında okuyan/okuması gereken bir dönemde sokakta çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların çoğunun 11–14 yaş grubuna giren çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Bu yaş dilimini oransal olarak 15–18 yaş aralığında çocuklar takip etmektedir. Çocukların sokakta çalışmaya başladıkları bu dönemler, yaşam evresinin önemli bir başlangıcına tekabül etmektedir. Bu sonuçlar sokakta çalışan çocukların önemli bir kısmının; ergenlik döneminin bölümleri olarak kabul edilen 12-14 yaş ön ergenlik, 15-17 yaş orta ve 18-21 son ergenlik dönemlerinde olduğunu göstermektedir. Fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal değişmelerin hızlı yaşandığı ön ve orta ergenlikte çalışma yaşamına katılan çocukların gelişim süreçleri olumsuz etkilenmekte ve bu durum erişkinlik döneminde de olumsuzluklara yol açmaktadır (Bahçecik vd., 2000:394). Çocukların bu dönemde kişilik gelişimlerinin ortaya çıktığı ve şekillendiği bilinen genel bir durumdur.

Tablo 2: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başlamalarından Bugüne Kadar Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumları

	S	%
Evet	317	79.3
Hayır	83	20.8
Toplam	400	100.0

Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmaya başladıktan sonra uğradığı fiziksel şiddetin oranları Tablo 2'de görülmektedir. Bu soruya cevap veren çocukların duygusal şiddeti, şiddet olarak kabul etmedikleri ve daha çok fiziksel şiddete maruz kalan çocukların bu soruyu cevapladıkları görülmüştür.

Araştırma kapsamındaki çocukların büyük bir çoğunluğu (% 79.3) sokakta çalışmaya başladıktan sonra fiziksel şiddete (dayak ve dövülme) maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Çocukların çalışma mekânları olan sokakların, sağlıksız olması ve çocukların maruz kaldığı fiziksel şiddetin yoğunluğu nedeniyle, çocukların ruhsal yapıları olumsuz yönde etkilenmektedir. Sürekli şiddete maruz kalan çocuklarda, belli bir süre sonra saldırganlaşma ve kendilerini korumak için çeşitli yöntemler geliştirme eğilimi görülmektedir.

3.2. Sokakta Çalışan Çocukların Cinsel Şiddete Maruz Kalma Durumları

Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar, çalışma mekânları dolayısıyla her türlü istismar ve sömürüye açık durumdadırlar. Aile içinde bulunduğu zor koşullar, çatışma, şiddet, cinsel istismar, ekonomik problemler çocukların evden kaçmalarına ve sokakta yaşamalarına neden olabilmektedir (Yücel vd., 2006:25). Sokakta çalışan çocukların sokaktaki çalışma sürelerinin uzun olması ve alt-kültürü temsil eden kişilerle sıklıkla karşılaşmaları onların fiziksel şiddet veya cinsel sömürüye maruz kalma risklerini arttırmaktadır.

Tablo 3: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Kendilerine ve Arkadaşlarına Cinsel Tacizde Bulunulma Durumu

	S	%
Evet	79	19.8
Hayır	321	80.3
Toplam	400	100.0

Tablo 3'deki verilere bakıldığında, sokakta çalışan çocukların yaklaşık %20'si sokakta çalışmaya başladıktan sonra kendilerine veya arkadaşların cinsel tacizde bulunulduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocukların genelde arkadaşlarına veya tanıdıklarına yönelik gerçekleşen tacizleri daha kolay ifade ettikleri görülmüştür. Çocukların bir kısmı ise, cinsel istismara maruz kalan arkadaşlarının olması, kendilerini dışarıdan gelebilecek taciz olaylarına karşı korunmada bilinçli hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Bu çocuklar, arkadaşlarının karşılaştığı cinsel taciz olaylarından sonra, benzer bir olaya şahit olduklarında oradan hemen uzaklaşma, arkadaşlarından veya etraftaki kişilerden yardım isteme yoluna gittiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Kendilerine ve Arkadaşlarına Cinsel Tacizde Bulunan Kişiler

	S	%
Serseri çeteleri	8	10.1
Sapıklar	25	31.6
Sarhoşlar	4	5.1
Büyük çocuklar	32	40.5
Pezevenkler	5	6.3
Zabıtalılar	3	4.1
Polisler	0	0
Esnafılar	2	2.1
Toplam	79	100.0

Tablo 4'te Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmaya başladıktan sonra cinsel istismara maruz kaldıkları kişilerin oranına bakıldığında, çalışan çocukların en fazla kendilerinden yaşça büyük olan "büyük çocuklar"³ tarafından cinsel yönden istismar edildiği görülmektedir. Bu orana %10,1'lik "serseri çeteleri"de eklendiğinde çocukların % 50,6'sının herhangi bir nedenle sokakta bulunan kendi akranları olan çocuk grupları tarafından cinsel istismara uğradıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Sokakta çalışan çocuklara cinsel istismarda bulunan gruplar arasında ikinci en büyük kitleyi % 31,6 ile "sapıklar" olarak nitelendirilen grup oluşturmaktadır.

³ Tabloda adı geçen "büyük çocuklar" ve "serseri çeteleri" genellikle 18 yaşından büyük olmayan ve herhangi bir nedenle sokakta bulunan çocuk gruplarından oluşmaktadır.

Çocuklar tarafından “sapıklar” diye belirtilen bu grupta; çocukların kendi akranları ve yetişkin yaştaki pedofili eğilimli kişiler yer almaktadır. Çocukların bir kısmı da kadın pazarlayan ve Diyarbakır’da “kebrağ” olarak adlandırılan kişiler tarafından cinsel istismara uğramaktadırlar. Sokakta çalışan çocukların, daha az dikkat çekmesi nedeniyle fuhuş çeteleri tarafından özellikle parklarda erkekler ve kadınlar arasında yapılan fuhuşta arabuluculuk görevi yaptırıldığı, görüşme yapılan çocuklar tarafından ifade edilmiştir.

Kenya’da sokak çocukları üzerine yapılan bir çalışmada, erkek çocuklara yaşamlarını sürdürmek için daha çok çöp toplama, kız çocuklar ise fahişelik(prostitution) yapma eğiliminde oldukları görülmüştür(bkz. Kilbride, Suda, Njeru, 2000). Diyarbakır’da hem erkek hem de kız çocukları arasında sokakta yapılan işlerden kazanç sağlama eğilimi baskın bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak kız çocukları arasında yaşamda kalma stratejisi olarak seks (survival sex) yapma sözü konusu değildir. Ancak sokakta çalışan kız çocuklarının bir kısmı sokakta çalışan arkadaşları, esnaf ve müşteriler tarafından sözlü tacizlere ve nadir olarak da zorla cinsel tacize ve tecavüze maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Polis Tarafından Alıkonulma Durumları

	S	%
Evet	158	39.5
Hayır	242	60.5
Toplam	400	100.0

Tablo 5’teki verilere bakıldığında, sokakta çalışan çocukların yaklaşık %40’ının herhangi bir sebeple polis tarafından alıkonulduğu görülmektedir.

Çocukların polis tarafından suçlu gibi gözültüne alınması, suç isnadı ile savcılığa sevk edilmesi ve savcılığa gönderilen çocukların medya tarafından suçlu olarak gösterilmesi çocukların psikolojik sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu durum çocuklardaki suç eğilimlerinin artmasına sebep olarak gösterilebilir.

Tablo 6: Sokakta Çalışan Çocukların Polis Tarafından Alıkonulma/Gözültüne Alınma Sebepleri

	S	
Geceyi sokakta geçirdiğim için	5	.6
Suç ve sapkın eylemler (kapkaç, hırsızlık, kavga, madde kullanma/satma) içerisinde olduğum için	93	8.8
Şüpheli üzerine	14	.6
Sokakta çalıştığım için	46	9.1
Toplam	158	00.0

Tablo 6’da çocukların polis tarafından alıkonulma/gözültüne alınma sebepleri belirtilmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında, dikkati çeken en önemli bulgunun

sokakta çalışan çocukların önemli bir oranının %58.8 suç ve sapkın eylemlerden (kapkaç, hırsızlık, kavga, madde kullanma/satma) dolayı alıkonulma/gözaltına alındığı görülmektedir. Sadece bu veriler bile sokakta çalışan yaklaşık her dört çocuktan birinin suç işleme eylemine dâhil olduğunu göstermektedir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde, “gece geç saatlere kadar dışarıda gezme ve geceyi dışarıda geçirme” suça sürüklenen ve suç eylemlerinde bulunan çocukların davranışları olarak belirtilmişlerdir. Böylece çocukların %58.8 “suç ve sapkın eylemler içerisinde olma” ve %3.6’sı da “geceyi sokakta geçirme” ile beraber polis tarafından alıkonulan çocukların toplamı % 62.4’tür. Bütün bu sonuçlar polis tarafından alıkonulanların suç işleyen veya suça sürüklenme potansiyeli olan çocuklar olarak kabul edilebilir.

Sokakta çalışan çocukların çeşitli suç örgütlerine (hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, illegal madde satma) yer aldıkları çocuklar tarafından dile getirilmiştir. Aynı zamanda sokakta çalışan çocukların PKK’nın gerçekleştirdiği illegal sokak eylemlerinde yer almaları da bir risk olarak değerlendirilebilir. Zaman zaman bu çocukların sokak hareketlerinde yer aldıkları çocuklar tarafından dile getirilmiştir.

Tablo 7: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Sicil Kaydına Sahip Olma Durumları

	S	%
Evet	35	8.8
Hayır	365	91.3
Toplam	400	100.0

Tablo 7’de görüldüğü gibi Diyarbakır’da sokakta çalışmaya başladıktan sonra sicil kaydı olan çocukların tüm çalışan çocuklar içerisindeki oranı % 8.8’dir. Sicil kaydı4 olan çocukların tamamı erkek çocuklardan oluştuğu ve bu erkek çocukların % 40’nın, 10–14 ve % 60’nın da 15–18 yaş grubunda yer aldıkları tespit edilmiştir.

Tablo 8: Sokakta Çalışan Çocukların Hangi Suçtan Sicil Kayıtlarının Olduğuna İlişkin Dağılım

	S	%
Hırsızlık	16	45.7
Kapkaç	2	5.7
Yankesicilik	3	8.6
Uyuşturucu madde satma ve kullanma (esrar ve hap)	2	5.7
Kavga ve adam yaralama	8	22.9
Hırsızlık, kavga ve yaralama	4	11.4
Toplam	35	100.0

⁴ 18 yaşından küçük olan çocuklar Emniyet Müdürlüğü’nün Çocuk Şube Müdürlükleri’ne suçun faili veya mağduru olarak getirildiklerinde çeşitli kayıtlar tutulmaktadır. Çocuklar hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı verildiğinde bu kararlar adli sicil kayıtlarına işlenmektedir. Bu kayıtlara ancak yetkili merciler ulaşabilirler.

Tablo 8'deki verilerde görüldüğü gibi, Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklardan suç işleyenlerin sicil kayıtlarına (yetişkinler için sabıkalı kaydı tutulmaktadır) bakıldığında, bu çocukların yarısına yakın (% 45,7) kısmının hırsızlık suçundan sicil kaydına sahip oldukları görülmektedir. "Hırsızlık, kavga ve yaralama" gibi çeşitli suçlardan sicil kaydı olanların oranı % 11.4'tür. Hırsızlık suçundan sonra sicil kaydının en fazla olduğu suç türü "kavga ve adam yaralama" (% 22.9) suçu olduğu görülmektedir. Böylece sokakta çalışan çocukların işledikleri suç türü ile sicil kaydına sahip olma durumuna bakıldığında; hırsızlık, kavga ve adam yaralama suçunun toplam olarak % 80 düzeyinde bir oranı bulunmaktadır.

Bu verilere göre, Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların en fazla hırsızlık suçunu işledikleri görülmektedir. Kavga ve adam yaralama suçu da çoğunlukla hırsızlık, yankesicilik, kapkaç gibi mala karşı olan suçları işleyen çocuklar tarafından işlenmektedir. Bu husus sokakta çalışan çocuklar ve Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'ndeki yetkililer tarafından çalışma sırasında ifade edilmiştir. Ancak, ailesinin bütçesine katkıda bulunmak isteyen sokakta çalışan bazı çocukların; sattıkları malzemelerinin başıboş ve serseri çocuklar tarafından gasp edilme riskine karşı yanlarında kesici ve delici aletler taşıdıkları, saldırıya uğramaları durumunda bazı yaralama olaylarına karıştıkları tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı sırada adam yaraladıklarından dolayı gözaltına alınan çocuklarla yapılan görüşmelerde, bu çocuklar sokakta kendilerine şiddet uygulanması ve malzemelerinin alınması risklerine karşı şiddete başvurduklarını belirlemiştir.

3.3. Sokakta Çalışan Çocukların Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanma Durumları

Türkiye'de çocuk ve gençler arasında uçucu, yapıştırıcı ve uyuşturucu madde bağımlılığının yaygınlaştığıyla ilgili birçok haberle karşılaşmaktadır. Bu tür haberlerde, daha çok madde bağımlısı olan çocuk ve gençlerin herhangi bir suça karışmaları veya suç isnadıyla alıkonulmaları dolayısıyla yoğun bir şekilde gündeme getirilmektedir.

Tablo 9: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Bağımlılık Yapan (sigara, bali, tiner, alkol vb) Maddeleri Kullanan Arkadaşlara Sahip Olma Durumu

	S	%
Evet	262	65.5
Hayır	138	34.5
Toplam	400	100.0

Tablo 9'da verilerde görüldüğü gibi, çocukların % 65.5'i arkadaşlarının bağımlılık yapıcı çeşitli maddeler kullandıklarını belirtmişlerdir. Madde kullanan çocukların kendi aralarında sıkı ilişkiler geliştirdikleri ve birbirini kollayan tavırlar sergiledikleri görülmüştür. Bu çocukların grup bilinciyle hareket ederek, bağımlılık yapıcı madde satın almak için hırsızlık, yankesicilik, kapkaç ve diğer suçları işlediklerini ifade etmişlerdir. Sokakta çalışan çocukların çoğunun erkek olmaları, aile denetiminden uzak kalmaları, aileleri tarafından çok fazla yadırganmamaktadır. Böylece

erkek çocuklar akranları arasında kendilerini kabullendirmek için sokaktaki yasal olmayan kültürü edinme yoluna gitmektedirler. Sıkı grup ilişkileri başta olmak üzere, çocukların cesaret kazanma isteği, uçucu maddelerin kolay erişilir olması, illegal maddelerin sokakta satılması, sapkın akranların varlığı, aile ve çevrede bu maddeleri kullananların olması gibi nedenler sokakta çalışan çocukların madde kullanmalarını kolaylaştırmakta veya hızlandırmaktadır.

Tablo 10: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Tanıştıkları Arkadaşlarının Kullandıkları Bağımlılık Yapıcı Madde Türleri

	S	%
Esrar	4	1.5
Sigara	139	50.0
Esrar, sigara	6	2.2
Yapıştırıcı madde (bali), sigara	29	11.0
Sigara, alkol	14	5.3
Esrar, Yapıştırıcı madde (bali), sigara	4	1.5
Hap, sigara, alkol	2	.7
Esrar, yapıştırıcı madde (bali), sigara, alkol	46	17.5
Esrar, hap, sigara, alkol	8	3.0
Yapıştırıcı madde, hap, sigara, alkol	3	1.1
Esrar, uçucu madde (tiner) yapıştırıcı madde (bali), hap, sigara, alkol	7	2.6
Toplam	262	100.0

Sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmaya başladıktan sonra tanıştıkları arkadaşlarının hangi tür bağımlılık yapıcı maddeleri kullandığıyla ilgili soruya verdikleri cevapta, aşağıdaki maddeler belirtilmiştir: Sigara, esrar, alkol, uçucu maddeler (tiner gibi), yapıştırıcı maddeler (bali gibi), çeşitli hapları (ecstasy ve çocuklar arasında roj diye adlandırılan rohypnol/flunitrazepam ve rivotril klonezepam) kullanmaktadırlar. Bunları bulamadığında çeşitli ağaç ve bitki yaprakları sigara şeklinde sarılarak içilmektedir.

Sokakta çalışan 400 çocuğun % 34.5'i (128 kişi) bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşına sahip olmadığını belirtmiştir. Sigara dâhil bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşına sahip olma oranı % 65.5 (262 kişi) olarak tespit edilmiştir. Genel olarak Türkiye'de ve özellikle de Diyarbakır'da sigara kullanma oranı oldukça fazladır. Aynı zamanda Türkiye'de ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sigara içmenin erkek çocuklar arasında büyüme, erkekliğe adım atma, delikanlı olma, kendini ispatlama ve kabullendirme gibi anlamları da vardır. Sigara kullanma oranının yüksek olması ile bu toplumsal düşüncenin varlığı arasında bir bağ kurulduğunda sigara içme davranışı özellikle ergenlik çağındaki çocuk ve gençler arasında oldukça yaygın olma sebebi daha kolay anlaşılacaktır. Sokakta çalışan çocukların % 34.5'nin sigara dışındaki bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan arkadaşına sahip olması ise, bu çocukların içinde bulunduğu tehlikeyi daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü sigara dışındaki bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma, çocukların vücut sistemlerinde onarılmaz tahribatlara yol

açmaktadır. Sigara dışında kullanılan bir kısım maddelerin illegal maddeler olması, çocukların suç işlemelerine de neden olmaktadır.

Tablo 11: Sokakta Çalışan Çocukların Kullandıkları Madde Türleri

	S	%
Hiçbir maddeyi kullanmayan	230	57.5
Sigara	117	29.3
Yapıştırıcı madde (bali), alkol	18	4.5
Uçucu madde (tiner), sigara	2	.5
Alkol, sigara	13	3.3
Sigara, esrar	4	1.0
Yapıştırıcı madde (bali), alkol, sigara	5	1.3
Yapıştırıcı madde (bali), alkol, sigara, esrar	8	2.0
Uçucu madde (tiner), alkol, sigara, hap	3	.8
Toplam	400	100.0

Tablo 11'deki verilere göre, Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların yarısına yakının (% 42.5) bağımlılık yapıcı maddelerden bir veya bir kaçını kullandığı görülmektedir.

Ayrıca, çocukların yarısına yakın kısmının sigara kullanıyor olması, bağımlılık yapıcı daha zararlı maddeleri kullanmalarına başlangıç oluşturabilmektedir. Sokakta çalışan çocuklar arasında sigaradan sonra yapıştırıcı madde (bali) ve alkol kullanma alışkanlığının geldiği görülmektedir. Cinsiyetler bağlamında bakıldığında, bağımlılık yapıcı madde kullanma alışkanlığı kız çocuklarının hiçbirinde tespit edilmemiştir. Kız çocuklar arasında bağımlılık yapıcı madde kullanma davranışının görülmemesi; ailelerin kız çocuklarına karşı daha fazla koruyucu olması, kız çocuklarının daha az bir süre sokakta kalmaları ve madde kullanma davranışının en çok "kısmen sokakta yaşayan", evden kaçan ve zaman zaman geceyi sokakta geçiren çocuklar arasında yaygın olmasına bağlanabilir. Ayrıca madde kullanan çocuklar arasında görülen cinsel sapmalar, aileleri kız çocukları konusunda daha duyarlı davranmaya itmektedir.

Tablo 12: Sokakta Çalışan Çocuklardan Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullandıklarını Belirtenlerin Bu Maddeyi Kullanma Süreleri

	S	%
Çok az kullandım ve bıraktım	72	42.3
Bir yıldır kullanıyorum	37	21.7
İki yıldır	11	6.5
Üç yıldır	12	7.1
Dört yıldır	38	22.3
Toplam	170	100.0

Araştırma kapsamına dâhil olan çocukların genel anlamda bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma dağılımına baktığımızda, çocukların % 42,3'ünün belli bir süredir bağımlılık yapıcı maddeleri kullandıkları görülmektedir.

Sokakta çalışan ve bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi kullanan 170 çocuğun % 57.6'sının (108 kişi) madde kullanma davranışlarına devam ettikleri görülmektedir. Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan çocukların % 42.3'ü ise, bu maddeleri kısa bir süre kullanıp daha sonra bu maddeleri kullanmaktan vazgeçtiğini belirtmişlerdir. Ancak önceden madde kullanma alışkanlığı olan bu çocukların tekrar madde kullanmaya başlamaları daha kolay olabilmektedir. Bu nedenle bu çocuklar hiç madde kullanmayan çocuklara göre daha riskli bir grubu oluşturmaktadır.

Tablo 13: Sokakta Çalışan Çocukların Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanma Nedenleri

	S	%
Arkadaş çevresi ile birlikte olmak için	5	2.9
Özenti ve merak için	7	4.1
Arkadaş çevresi ile birlikte olmak özenti/merak için	5	2.9
Can sıkıntısını gidermek, eğlenmek, heyecan yaratmak için	5	2.9
Ailevi ve kişisel sorunlardan dolayı	3	1.8
Arkadaş çevresi ile birlikte olmak ve özenti/merak için	134	78.8
Arkadaş çevresi ile birlikte olmak, özenti/merak ve can sıkıntısını gidermek, eğlenmek, heyecan yaratmak için	11	6.5
Toplam	170	100.0

Tablo 13'deki veriler incelendiğinde, çocukların bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma nedenlerinin başında, "arkadaş çevresi ile birlikte olmak, özenti ve merak" (% 78.8) seçeneğinin geldiği görülmektedir. Çocukların içinde bulunduğu ergenlik dönemi; özenti, merak ve arkadaş gereksiniminin önemsendiği bir evredir. Bu sebeple, çocuklar arasında madde bağımlılığının genellikle, ergenlik döneminde başladığını söylemek mümkündür. Bu dönemde arkadaşlığın başat olmasından kaynaklanan nedenlerle bağımlılık yapıcı madde kullanma oranı yükselmektedir.

3.4.Sokakta Çalışan Çocukların Trafik Kazalarına Maruz Kalma Durumları

Sokakta çalışan çocukların çalışma ortamı birçok risk ve tehlikeyi içerisinde barındırmaktadır. Çocukların ellerinde ve yüzlerinde maruz kaldıkları kazaların izleri ve yaraları bulunmaktadır. Aynı zamanda çocukların bir kısmının ciltlerinin canlılığını kaybettiği ve soluk bir halde olduğu gözlenmiştir. Çocukların maruz kaldıkları bu yara, çizik, kırıklar bilgisizlik ve yoksulluk nedeniyle çoğunlukla tedavi ettiremedikleri görülmüştür.

Tablo 14: Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Maruz Kaldıkları Kaza Durumu

	S	%
Evet	160	40.0
Hayır	240	60.0
Toplam	400	100.0

Tablo 14’te sokakta çalışan çocukların hiç de azımsanmayacak bir oranının (% 40) çalışma ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı çeşitli kazalara maruz kaldığı görülmektedir. Sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışmaya başladıktan sonra genellikle kayma, düşme ve araç çarpması gibi çeşitli nedenlerle zarara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar sıklıkla trafiğin yoğun olduğu ortamları çalışma mekânı olarak kullandıkları için trafik kazalarına daha çok maruz kalmaktadırlar. Örneğin, çocuklar yoğun trafik akışı olan bazı yol kenarlarında dilencilik yapmak, araba camlarını silmek, mendil, çiçek, su, çekirdek satmak için koştururlarken daha kolay kazaya maruz kalabilmektedirler. Sokakta çalışan çocuklardan bazıları için kazaya maruz kalmak, çok basit ve olağan bir olay olarak görülmektedir. Özellikle trafik ışıklarının olduğu yerlerdeki çocuklar çoğunun birden fazla kaza geçirdiği veya kaza riskini atlattığı düşünüldüğünde, bu çocuk grubu için kazalara maruz kalmak çok da yadırganan bir durum değildir.

4. SONUÇ

Kent sokaklarında, hangi nedenle olursa olsun, günün tümünü ya da büyük bölümünü aile ve toplumun korumasından/denetiminden uzak ve son derece sağlıksız ortamlarda geçiren çocuklar önemli bir sorun oluşturmaktadır. Türkiye’nin büyük kentlerinde bu tür çocukların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu duruma yönelik gerekli önlemler alınmadığı takdirde önümüzdeki yıllarda başa çıkılması zor, ciddi sorunlar karşımıza çıkacaktır.

Bu çocuklar sokakta çalışırken tüm toplum için tehlike arz eden bağımlılık yapıcı birçok maddeyle tanıştıklarından, bazıları da farklı nedenlerle işledikleri suçlardan dolayı küçük yaşta ıslahevi veya cezaeviyle tanışmaktadırlar. Birçok olumsuzlukların yaşandığı sokaklarda çalışan çocuklar ileride tüm hayatlarını derinden etkileyecek fiziksel ve cinsel şiddete de maruz kalmaktadırlar. Diyarbakır’da sokakta çalışan çocukların çoğu (% 79.2), sokakta çalıştıkları süre zarfında sokakta bulunan çeşitli kişi ve grupların fiziksel şiddetine maruz kalmış, bu durum çocuklarda duygusal ve ruhsal problemler yaratacağını söylemek mümkündür. Sokakta çalışan çocuklar sadece duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalmamakta, bu çocukların yaklaşık % 20’si sokakta çalışmaya başladıktan sonra kendilerine veya arkadaşlarına yönelik cinsel taciz olaylarıyla da karşılaşmaktadırlar.

Çocukların sokakta maruz kaldıkları fiziksel şiddet, suçluluk davranışlarını edinme, evden ve okuldan kaçma, geceyi dışarıda (sokakta) geçirme, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma ve cinsel yönden istismar edilme durumlarına bakıldığında çocukları sokakta bekleyen tehlikelerin boyutları daha anlaşılır olmaktadır. Diyarbakır’da sokakta çalışan çocukların yaklaşık % 40’ı polis tarafından herhangi bir

sebeple alıkonulmuştur. Alıkonulan çocukların % 8.8'nin bir veya daha fazla hırsızlık, yankesicilik, uyuşturucu madde satma veya kullanma, kavga ve adam yaralama gibi suçları işlemekten dolayı sicil kaydı tespit edilmiştir. Çocuklar sokakta çalışmaya başladıktan sonra, sokakta tanıştığı arkadaşlarının % 65.5'inin çeşitli bağımlılık yapıcı maddeleri kullandıkları ve çocukların % 42.5'i bağımlılık yapıcı maddelerden birini kullandıkları görülmüştür. En çarpıcı olan veri ise halihazırda çocukların % 13.5'nin sigara dışında bağımlılık yapıcı maddelerden birini veya birkaçını kullanmaya devam etmeleridir.

Sokakta çalışan çocukların % 40'ı sokakta çalışmaya başladıktan sonra çalışma ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı çeşitli türlerdeki kazalara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Çocuklar, genellikle kayma, düşme ve araç çarpma kazalarına maruz kalmaktadırlar.

Sokakta çalışan çocuklar, çeşitli suç örgütleri tarafından değişik yöntemlerle suç işlemeye yönlendirilmektedirler. Sokaktaki çeteler tarafından, Diyarbakır'da manav ve bakkallarda küçük hırsızlıklar yaptırılarak denenmekte, madde kullanmaya alıştırmakla kendilerine bağımlı hale getirilmekte; belli bir parayla kiralanmakta; bali/tinerle yakma veya sigara söndürme, el ve ayakları darp etme gibi fiziksel işkencelerle tehdit edilerek; şantajda yapılarak (çocukların, çıplak veya uygunsuz fotoğrafları çekilerek, çocuklar istediklerini yerine getirmedikleri zaman bu fotoğrafların mahallelerine asılacağı, arkadaşlarına veya ailelerine gönderileceği yönünde tehdit edilmekte) veya ailelerine rağmen zorla kaçırılarak hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, gasp, madde satıcılığı ve kuryeliği gibi suçlarda kullanılmaktadırlar.

Sokakta çalışan çocukların bir kısmı da kentte gördükleri üst sınıfın ekonomik ayrıcalık ve yaşamlarına özenmektedir. Bu özentinin normal yollardan gerçekleştirilmesinin güç olması, onları gayri meşru yollara yöneltebilmektedir. Çocuk kurumsal yapıların denetiminden kopunca da, suç örgüt/çetelerine yaklaşmakta ve sokaktaki alt-kültür gruplarının kültürüyle kültürlenmektedirler. Sokakta çok sayıda bağımlı çocuğun olması ve sokaktaki suç örgütlerine çok çeşitli seçenek imkânı sağlamaktadır.

Bu çocuklar ekonomik sıkıntılar içindeki aileleri tarafından ekonomik kazanç unsuru olarak görülmektedirler. Ailenin yaşadığı ekonomik sorunlar sebebiyle çocukların günlük kazançları kotlanmakta⁵ ve belirlenen parayı denkleştirmeyen çocuklar evde fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalmaktadır.

Sokakta yaşayan veya sokakta çalışan, suç işleyen veya suça itilen, şiddet gören, tacize uğrayan, madde bağımlısı olan çok boyutlu istismar edilen sokaktaki çocuk problemini çözmenin yolu, bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farkının giderilmesi; şiddet ve terör ortamının ortadan kaldırılması ve istikrarın sağlanmasıdır.

⁵ Kota: Ailenin sokakta çalışan çocukları için günlük olarak belirlediği para miktarı olarak tanımlanabilir.

Aksi takdirde, Diyarbakır başta olmak üzere Doğu ve Güneydoğu'nun illerinden Batı'daki illerimize suçlu çocuk akışı devam edecektir.

Sokaktaki çocuk grupları arasında en geniş kitleyi oluşturan sokakta çalışan çocuklardır. Böylece sokakta çalışan çocuklar, kolay bir şekilde suç örgütlerinin faili veya mağduru olmaktadır. Araştırma Diyarbakır'da "sokakta çalışan" ve "kısmen sokakta yaşayan çocuklar"ın, sokakta pek çok risk türüyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Uzun süren çocukluk travmaları, gelecekte çocukların zihinsel ve ruhsal yapılarına zarar verecektir. Sokakta çalışan çocuklar biyolojik ve psikolojik gelişimlerin yaşandığı önemli bir yaş diliminde çalışmaya başlamaktadır. Bu durum, sokakta çalışan çocukların sokaktaki risk ve tehlikelerin kucağına sürüklenmesi anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Emine (2000), *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, MEB Yayınları, Ankara.
- Atauz, Sevil (1998), "Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları", Birikim Dergisi, sayı:116, s 68-78.Yayınları.
- Bahçecik, Nefise vd. (2000), "İstanbul İlinde Bir Bölgede Çalışan Çocukların Durumların Saptanması", içinde: Sayıta, Sevgi Usta, Şirin, Mustafa Ruhi, I. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı, İstanbul Çocukları Vakfı, İstanbul
- Bilgin, Rıfat (2008), *Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- ÇSGB: Çalışan Çocuklar Bölümü (2004), *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi* (Taslak).
- Duyar, İzzet ve Barış Özener (2003), *Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Ennew, Judith (2003), *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlanma İçin Bir Rehber, Gelişim El Kitabı 4*, Çev: Çiçek Öztekin, UNICEF Türkiye Temsilciliği.
- Giddens, Anthony (2000), *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara
- Karatay, Abdullah (2000), "Sokakta Çalışan Çocuklar: Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocukluğu Arasında Bir Çocuk Kategorisi", içinde: Sayıta, Sevgi Usta, Şirin, Mustafa Ruhi, I. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı, İstanbul Çocukları Vakfı, İstanbul.
- Kilbride, Philip, Suda, Collete, Njeru, Enos. (2000), *Street Children in Kenya: Voices of Children in Search of a Childhood*, Westport: Bergin & Garvey Publishers., pp. 162.
- O'Donnel, Dan. (2004), *Çocuğun Korunması Parlamenterler İçin El Kitabı*, UNICEF, İsviçre.

- Phillips, W.S.K (1994), *Street Children in India*, Rawat Puplication Jaipur İndia, New Delhi.
- Yücel, Harika ve Ark. (2006), *Türkiye’de Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüye Dair Durum Analizi: İstanbul ve Diyarbakır, Yeniden ve ECPAT* (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes Çocuk Fahişeliğine, Çocuk Pornografisine ve Çocukların Cinsel Amaçlarla Ticaretine Son) International Yayınları.